

8. Propp, V. Ya. (1976). Problemy komizma i smekha. [Issues of Comic and Laughter]. Moscow: Iskusstvo. [in Russian].
9. Ryumina, M. T. (2003). Estetika smekha. Smekh kak virtualnaya realnost. [Aesthetics of Laughter. Laughter as Virtual Reality]. Moscow : Editorial URSS. [in Russian].
10. Slovnyk stylistychnykh terminiv (povnyi tekst slovnyka). [Dictionary of stylistic terms]. (14 lystopada 2006). Retrieved from: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-16A71B8740040#141>. [in Ukrainian].
11. Smadja, Éric. (2017). Smikh. Biolohiia, psykhiika, kultura. [Laughter. Biology, Psyche, Culture]. Kyiv : Nika-Tsentr ; Lviv : Vydavnytstvo Anetty Antonenko. [in Ukrainian].
12. Stilisticheskiye i semanticheskiye priyemy v leksike i frazeologii (polnyy tekst stati). [Stylistic and semantic devices in vocabulary and phraseology]. Rozental D. E. i dr. Spravochnik po pravopisaniyu. proiznosheniyu i literaturnomu redaktirovaniyu. [Resource guide to spelling, pronunciation and literary editing]. Retrieved from: https://www.e-reading.club/chapter.php/1015483/184/Rozental_-_Spravochnik_po_pravopisaniyu%2C_proiznosheniyu%2C_literaturnomu_redaktirovaniyu.html. [in Russian].
13. Freud, S. (1998). Ostroumiye i ego otnosheniye k bessoznatelnomu. [Jokes and Their Relation to the Unconscious]. Saint Petersburg : Aleteyya. [in Russian].
14. Effekt obmanutogo ozhidaniya (polnyy tekst stati) [Defeated expectancy]. (19 avgusta 2019). Retrieved from: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D1%84%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F. [in Russian].

REFERENCES TO ILLUSTRATIVE MATERIAL

15. Reaktsiya na ukrainskiy yazyk v Krymu [Reaction to the Ukrainian language in the Crimea]. Retrieved from: <https://ru.youtube.com/watch?v=HCgi38wUg4Q>. [in Russian].
16. Chotyryvirsh Oleksandra Konovalenka [Oleksandr Konovalenko's quatrain]. (2017). *Perets. Vesela respublika*, lystopad (№ 11), 10.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Галина Коробка – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри іноземних мов Харківської державної академії культури.

Наукові інтереси: лінгвокультурологія, міжкультурна комунікація, лінгвофілософія, філософія культури, дискурсологія, лінгвістика тексту, сміх і гумор в Інтернет-середовищі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Halyna Korobka – Candidate of Philosophical Science (PhD), senior lecturer of the Foreign Languages Department, Kharkiv State Academy of Culture, Ukraine.

Scientific interests: cultural linguistics, intercultural communication, philosophical linguistics, philosophy of culture, discourse study, text linguistics, laughter and humor on the Internet.

УДК 811.161.2'38

DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-4077.2020.187.42>

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ В ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Тетяна ЛІШТАБА (Кропивницький, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6060-0900>

e-mail: tanya@lishtaba.com

Наталія ГАВАЗА (Кропивницький, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5388-2348>

e-mail: kostenkonatalia89@ukr.net

ЛІШТАБА Тетяна, ГАВАЗА Наталія. ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ В ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА. У статті проаналізовано односкладні речення в «Щоденнику» Володимира Винниченка, які засвідчують своєрідність їх використання для вираження позицій, поглядів, настанов автора. Визначено функції вживаних синтаксичних конструкцій. Зазначено, що розглянуті типи односкладних структур,

функціонуючи в тексті, збагачують його стилістичні можливості, створюють виразні напружені контексти, містять глибокий значеннєвий та емоційний потенціал.

Ключові слова: щоденниковий дискурс; контекст; синтаксична конструкція; односкладне речення; стилістична функція.

LISHTABA Tetiana, HAVAZA Natalia. MONOSYLLABIC SENTENCES IN VOLODYMYR VINNYCHENKO'S DISCOURSE. *The peculiarities of diary discourse, which contains peculiar information of social and psychological content are considered in the article. It is noted that this genre of memoir literature captures not so much specific events and situations rather than them being experienced by the author, which determines the specificity of the phrases construction, the choice of communicative types of sentences, their emotional color.*

Monosyllabic sentences, which have become widely used in the language of V. Vinnychenko's diary works, are investigated. These syntactic constructions show the peculiarity of their use to express the positions, views, guidelines of the author. It is emphasized that the types of monosyllabic sentences were used by V. Vinnychenko to a different degree. The most active among the monosyllabic sentences are the impersonal constructions. It is established that by these sentences the author expresses his desire – the will or unwillingness to perform a certain action; depicts the condition of a person or nature. The assignment of nominative sentences in the artist's memoir records is analyzed: the author can note the most vulnerable paintings, hoping then to reproduce their full characteristics with these strokes, understand the thoughts, feelings that he had then, the very atmosphere of that time, the situations that relate to the notice. Much less often does the author use, attributal-personal sentences that focus primarily on actions rather than figures. Unattributal-personal sentences might be used to deliberately eliminate the subject.

It is noted that the considered types of monosyllabic structures, functioning in diary text, enrich its stylistic possibilities, create expressive tense contexts, contain deep meaningful and emotional potential.

Keywords: diary discourse; context; syntactic construction; monosyllabic sentence; stylistic function.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., після опублікування невідомих раніше й часто недоступних широкому читацькому загалу щоденників видатних письменників, художників, політиків, учених, громадських діячів, помітно інтенсифікувався інтерес до вивчення щоденникового дискурсу. Це особливе мовне середовище, яке дає найбільше можливостей для самовираження. Цінність щоденникових записів полягає в тому, що вони містять своєрідну інформацію соціального та психологічного змісту. Така інформація є невичерпним культурно-історичним матеріалом для вивчення історичних подій у динаміці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою вивчення щоденникового жанру є теоретичні постулати вчених-літературознавців (М. М. Бахтіна, О. А. Галича, Г. О. Костюка, В. І. Кузьменка та ін.). У лінгвістичній науці до проблеми щоденника зверталися значно рідше, суперечливими залишаються думки мовознавців щодо визначення його статусу в системі функціональних стилів (Л. І. Мацько, Т. В. Радзівська, Л. Н. Кецаба, М. М. Кожина та ін.). Сучасні вітчизняні філологічні дослідження щоденникових записів зосереджені здебільшого на описові їхньої поетики й жанротвірних параметрів, на констатації специфіки взаємодії внутрішньої, усної та писемної живої мови в щоденникових текстах, на визначенні їх місця в системі інших жанрів, на встановленні стильової своєрідності та характеристики індивідуально-авторського світобачення окремих щоденників (Т. А. Космеда, Т. В. Радзівська, А. В. Кочетов, Л. І. Мацько, Н. М. Момот, Л. М. Остапенко, А. М. Приймак, В. О. Соболев, М. І. Степаненко, С. Я. Єрмоленко та ін.). Актуальним на сьогодні в мовознавчій науці залишається питання особливостей стилістичної організації щоденникового тексту.

Володимир Винниченко – один з найвидатніших майстрів української прози першої половини двадцятого сторіччя, основоположник української модерної драми, видатний публіцист-мемуарист, видатний політичний діяч українського національно-державного відродження й перший голова революційного уряду України. Окреме місце в мовній спадщині В. Винниченка посідає його «Щоденник», який є безцінним джерелом розуміння постаті письменника як митця, політичного діяча й особистості. Роль щоденникових записів для осягнення творчої спадщини В. Винниченка усвідомлюють усі науковці. Та, незважаючи на літературознавчі, текстологічні, мовознавчі розвідки, щоденники В. Винниченка ще не стали предметом комплексного лінгвостилістичного аналізу.

Мета нашого дослідження – проаналізувати односкладні речення в «Щоденнику» Володимира Винниченка, визначити функції вживаних синтаксичних конструкцій.

Виклад основного матеріалу. Будь-який текст, щоб його сприйняв читач, повинен мати чимало якісних властивостей – об'єктивність, актуальність, відповідність запитам аудиторії, популярність. Певною мірою ці властивості забезпечує мовна структура тексту, яка на всіх рівнях, у тому числі й на синтаксичному, є досить динамічною і, безперечно, потребує вивчення в умовах реального функціонування. А. М. Галас зазначила, що «за призначенням, функцією і роллю в житті автора щоденник В. Винниченка кваліфікується як документ самоаналізу і самонавчання. Це накладає свій відбиток на синтаксичну організацію щоденникової оповіді» (Галас, 2011: 171).

Вивчення синтаксичної структури мови «Щоденників» В. Винниченка дало можливість стверджувати, що письменник переважно утримується від уживання складних синтаксичних конструкцій. Зумовлене це самою специфікою стилю мемуарної літератури. Щоденникові записи характеризуються відсутністю єдиного сюжету, центральним об'єднуючим стрижнем є авторський погляд на події. О. А. Галич, аналізуючи щоденник як жанр сучасної мемуаристики, зазначає, що «нормальним у щоденниках є уривчастість, фрагментарність, необробленість оповіді, стилістична незачесаність фрази» (Галич, 2001: 41).

Виразною ознакою щоденникового дискурсу В. Винниченка є використання односкладних речень. З-поміж усіх типів одночленних конструкцій, що характерні щоденниковим записам В. Винниченка, найбільш стилістично навантажені безособові й номінативні речення.

Призначення номінативних речень у мемуарних записах митця різне: автор може нотувати найбільш вразливі картини, сподіваючись потім за цими штрихами відтворити їх повну характеристику, відновити думки, почуття, які виникали в нього тоді, саму атмосферу того часу, тої ситуації, яких стосується запис: *Група грачів у карти* (Винниченко, 1980: 57); *Невелика пристань* (Винниченко, 1980: 58). Називні конструкції в щоденнику виконують пряму функцію – давати назву об'єктів, які трапляються дорогою авторові: *Берег моря* (Винниченко, 1980: 35); *Склея Санта Анна* (Винниченко, 1980: 35). Залучаються не тільки власне номінативні речення, а й вказівні одиниці: *Он водяний, почорнілий млин у широкім рукаві Дніпра* (Винниченко, 1980: 59). Окрім того, письменник зазвичай додає атрибутивні характеристики для візуалізації, як-от: *Стовбури пальм як ноги слона (вираз Левка)* (Винниченко, 1980: 36); *Кипариси як наконечники копій* (Винниченко, 1980: 40). Для В. Винниченка специфічним є різновид номінативних речень, які позначають художній жанр «посмішка», у такий спосіб він позначає, що те, що описується далі, трактується автором як гумореска, наприклад: *Посмішка. Кондуктор і робітник* (Винниченко, 1980: 55); *Посмішка. Соромливість, щастя й любови* (Винниченко, 1980: 56). Номінативні речення в «Щоденниках» В. Винниченка мають важливе композиційне значення. Вони вводять у розповідь нових людей, нові події та ін. Особливість їх у тому, що вони начебто безпосередньо відтворюють процес сприймання у всій безпосередності супровідних емоцій, як-от: *Сміх* (Винниченко, 1980: 60). В. Винниченко традиційно вживає номінативні речення для фіксації осіб, предметів, явищ, які трапляються в мандрівці. Однак називної функції недостатньо для письменника, він прагне повно, художньо, яскраво зобразити побачене через опис, тому поширює називні односкладні частини атрибутивними поширювачами – означеннями, цілими означальними підрядними частинами. Наприклад: *М'який чорний капелюх з закругленими крисами. Довге, східнє, смугляве лице з волоссям, що лежить рівно пірізаними крилами на вухах. Студентська чорна тузюрка, з-під якої видно сіру косоворотку, вишиту чорними нитками* (Винниченко, 1980: 61); *Панночка в чесучевій «розпашонці», яка від вітру надувається на спині в пузир для плавання. Кирпичне лице з вусами білими, як колючця. Темне пальто, чоботи і солом'яний капелюх* (Винниченко, 1980: 61); *Дівчинка в білому з м'ячем* (Винниченко, 1980: 61); *Городовики в мундирах і картузах з туго, як дно бубна, натягнутим верхом кольору хакі, м'якозеленого* (Винниченко, 1980: 61); *Висохле, іконописне, довгасте лице з рідкою білявою бородою* (Винниченко, 1980: 65). Особливим різновидом у записниках В. Винниченка є односкладні номінативні речення, що є назвами творів, книг, вистав, що сприймається як коротка точна фіксація того, що автор бачив, чи про

що чув, що хоче занотувати для подальших розмірковувань. Наприклад: *Анрі Бергсон* (Винниченко, 1980: 41); *«Новий вогонь»* (Винниченко, 1980: 42); *«Абсолют душі»* (Винниченко, 1980: 42); *Загальна не відвічальність* (Винниченко, 1980: 42).

У безособових односкладних реченнях головний член «виражає дію, буття, стан дійсності в часі безвідносно або непрямо-відносно до дійової особи чи носія стану» (Чирва, 1974: 22–34). Головна увага зосереджується в таких реченнях не на особі, а на стані, результаті події. В. Винниченко в безособових конструкціях виражає свої волевиявлення – бажання чи небажання виконувати певну дію: *Спеціальної психічної здатності «сили волі» немає* (Винниченко, 1980: 34). Особливе місце в системі односкладних речень посідають безособові речення на *-но, -то*. У таких, на думку Г. М. Чирви, «дієприкметник, виконуючи роль головного предикативного члена безособового речення, набув специфічного оформлення, втративши, власне, зв'язки із системою відмінювання» (Чирва, 1974: 22–34). Традиційною є думка, що в реченнях цього виду головний член виражений незмінною предикативною формою на *-но, -то* й «означає стан як результат дії в минулому» (Шульжук, 2004: 124), підкреслює інтенсивність її здійснення. Наприклад: *І все зруйновано* (Винниченко, 1980: 32). Однак аналіз щоденникових записів засвідчив, що В. Винниченко надає перевагу односкладним безособовим реченням, у яких головний компонент виражений залежним чи незалежним інфінітивом, як-от: *Треба вірити в щось, щоб робити* (Винниченко, 1980: 34); *Не можна одним наказом «волі» бити головою в стінку, або ні з того ні з цього кидатися в смерть* (Винниченко, 1980: 34). Частотним є речення, у яких зображується стан природи, стан особи, а безособові конструкції є головним засобом передачі стану: *Незвично і смішно* (Винниченко, 1980: 39); *Пахне нагрітим чебриком* (Винниченко, 1980: 64); *В лісі тихо й вошко* (Винниченко, 1980: 67); *Тихо. Вітру нема* (Винниченко, 1980: 58); *Тягне вогкістю* (Винниченко, 1980: 67); *Душно, парко, дихати трудно неначе голова обкутана прозорим густим вуалем* (Винниченко, 1980: 66); *Оце мені згадується в цей вечір* (Винниченко, 1980: 68). Позитивні емоції письменник намагається підкреслити рядом однотипних безособових одиниць, наприклад: *Гарно, затишно, любо до того під теплим сильним боком тата, що хотілося тоненько-тоненько, з захватом і щастям запищати* (Винниченко, 1980: 68). Інколи безособове речення виконує роль своєрідного зачину, а далі автор поширює, розвиває думку, залучаючи інші структурні типи речень: *Тихо в нас (далі дивна тиша)* (Винниченко, 1980: 36). Стилiстичне вживання ряду безособових предикативних частин дає можливість авторові передати свої почуття до жінки і свій стан, пов'язаний зі ставленням до неї. З контексту стає зрозумілим, що герой охолов у своїх почуттях і передає це за допомогою інфінітивних безособових конструкцій, які начебто відособлюють його від стосунків: *Мені хочеться записати стан свого відношення до Рози, щоб зрівняти, щоб зрозуміти, що опанувати ним* (Винниченко, 1980: 36). Однак через декілька речень уже натрапляємо на означено-особове речення *Ось думаю про неї* (Винниченко, 1980: 38), яке демонструє читачеві, що автор не може остаточно перебороти в собі певні зобов'язання, які відчуває по відношенню до Рози. Наступний контекст, на відміну від попереднього, насичений двоскладними конструкціями, у яких підмет виражений особовим займенником *я*. Таким чином, від безособовості письменник повертається до свого «я», можливо, виявляючи слабкість через неможливість розриву з Розою.

Відчувається, що запис у щоденнику міг здійснюватися в стані нервового збудження, великого хвилювання, глибоких, болісних переживань. Автор запису гарячково кидається від однієї думки до іншої, від спогадів до сучасності. Такі записи звичайно рясніють номінативними реченнями поряд з неповними й односкладними.

Означено-особові конструкції в записах письменника вживаються не так часто. Автор вдається до них тільки тоді, коли є необхідність уникнути повторів підметів, виражених займенниками. Наприклад: *Сиджу на ст. Fontainebleau, жду Розу з Парижу, куди поїхала по деякі речі. Ось думаю про неї* (Винниченко, 1980: 35).

Рідко вживаються й неозначено-особові речення. Вони сприймаються на фоні особових як такі, що позначають дію, суб'єкт якої відомий співрозмовникам із загального змісту. Вони доречні в щоденниковому тексті тоді, коли основним завданням його є повідомлення про дію,

прагнення звернути увагу на неї, а діяч або взагалі «невідомий мовцеві, і це мало для нього важить, оскільки повідомлення не потребує найменування виконувача дії» (Дудик, 2005: 72), або може бути встановлений із загального контексту. Наприклад, *Балакають у вагоні* (Винниченко, 1980: 56); *Тут більше цікавляться природою, а не кімнатами* (Винниченко, 1980: 59). Отже, автор свідомо вживає неозначено-особові речення непродуктивно, бо для нього важливим є точна, документальна фіксація подій, явищ, тому спостерігається уникання неозначеності.

Висновки. Текст щоденникових записів В. Винниченка засвідчує своєрідність використання мовних засобів для вираження позицій, поглядів, настанов автора. У своїх щоденних нотатках автор переважно утримується від уживання складних синтаксичних конструкцій. Натомість активно послуговується простими, зокрема односкладними реченнями. Функціонуючи в тексті, вони збагачують його стилістичні можливості, створюють виразні напружені контексти. Ці синтаксичні конструкції містять глибокий значеннєвий та емоційний підтекст і є одним з яскравих засобів експресивності мови щоденника.

Функціонально-стилістичні та дискурсивні риси великого масиву текстів щоденникової прози потребують подальшого вивчення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Винниченко В. Щоденник. Том 1. 1911–1920. – Едмонтон-Нью-Йорк, 1980. 500 с.
2. Галас А. М. Експресивний синтаксис як домінанта індивідуального стилю В. Винниченка (за матеріалами «Щоденника»). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Випуск 26. С. 170–176.
3. Галич О. А. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи. Луганськ, 2001. 246 с.
4. Дудик П. С. Стилістика української мови. Київ, 2005. 368 с.
5. Чирва Г. М. Безособові речення. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 3. С. 22–34.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ, 2004. 408 с.

REFERENCES

1. Vynnychenko, V. (1980). *Shchodennyk*. Tom 1. 1911–1920. [Diary. Volume 1. 1911–1920]. Edmonton-New York. 500 p.
2. Halas, A. M. (2011). *Ekspresyvnny syntaksys yak dominanta indyvidualnoho stylu V. Vynnychenka (za materialamy «Shchodennyka»)*. [Expressive syntax as the dominant of the individual style of V. Vinnychenko (based on the materials of the "Diary")]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Seriya : Filolohiya. Sotsialni komunikatsiyi. Vypusk 26, pp. 170–176.
3. Halych, O. A. (2001). *Ukrayinska dokumentalistyka na zlami tysyacholit : spetsyfika, heneza, perspektyvy*. [Ukrainian documentary at the turn of the millennium : specificity, genesis, perspectives]. Lugansk. 246 p.
4. Dudyk, P. S. (2005). *Stylistyka ukrayinskoyi movy*. [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv. 368 p.
5. Chyrva, H. M. (1974). *Bez sobovi rechennya*. [Impersonal sentences]. *Ukrayinska mova i literatura v shkoli*, no 3, pp. 22–34.
6. Shulzhuk, K. F. (2004). *Syntaksys ukrayinskoyi movy*. [Syntax of the Ukrainian language]. Kyiv. 408 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Тетяна Ліштаба – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: ономастика, українська антропоніміка, проблеми культури та стилістики української мови.

Наталія Гаваза – студентка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету філології та журналістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: стилістика української мови, лінгвостилістика.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Tetiana Lishtaba – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Ukrainian Language Department of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: onomastics, Ukrainian anthroponomy, problems of culture and stylistics of the Ukrainian language.

Natalia Havaza – a second-year student of the second (master's) level of higher education of the Faculty of Philology and Journalism of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: Ukrainian language stylistics, lingua-stylistics.